

1.2.1 Měříme délku I

Předpoklady:

Pomůcky: černá skříňka (2 kusy)

Věčný problém rybářů: "Chytil jsem tááákovouhle rybu". Jak zajistit, aby si všichni mohli věrně představit, jakou rybu jsem chytil?

Př. 1: Na čem se rybáři musí dohodnout, aby mohli soutěžit o největší chycenou štikou?

Rybáři se musí domluvit na dvou věcech:

- co přesně si představují pod pojmem délka ryby (například od špičky hlavy ke konci ocasní ploutve),
- jakou jednotku budou k měření používat (například metry).

Př. 2: Ze světa zmizela všechna pravítka, trojúhelníky a jiná měřítka. Změř bez nich šířku lavice. Výsledky svého měření zapiš do sešitu tak, aby podle Tvého měření mohl kdokoliv nakreslit šířku lavice na tabuli.

Příklady z naší třídy: 3 pídě, dva sešity A4 na šířku, jeden a půl sešitu A4 na výšku, čtyři pastelky, ...

Pedagogická poznámka: Při kontrole realizují délky na tabuli. Je tak vidět, že potřebují předmět, který žáci používali na měření a že při použití částí těla dostáváme různé výsledky.

Př. 3: Měřit je možné i zcela bez pomůcek. Pokud přijdeš na to jak, změř šířku třídy. Jaké nevýhody a jaké výhody má tento způsob měření?

Měřit můžeme pomocí částí svého těla: šířka třídy na například 25 stop, 22 stop, 8 kroků, 6 kroků.

Výhody: měřidlo máme neustále po ruce.

Nevýhody: Každému to měří jinak.

Př. 4: Co je podstatou všech předchozích měření?

Při měření porovnáváme, kolikrát se na dané věci zopakuje měřicí jednotka (kolikrát je tato věc větší).

Pedagogická poznámka: Krokování třídy je pro vizualizaci této myšlenky velmi vhodné. Proto se ptám žáků, co dělali, když měřili třídu.

Při měření porovnáváme, kolikrát se na dané věci zopakuje měřicí jednotka.

K měření potřebujeme:

- vyjasnit, co si vlastně měříme (veličina),

- vzdálenost, pomocí které délku vyjádříme (jednotka).

U výsledku měření musíme vždy udávat číslo i jednotku. Samotná číselná hodnota neumožňuje si představit, jak je změřená věc velká.

Nevýhody měření pomocí běžných věcí: Každá tužka, každý penál je trochu jiný.

Měření pomocí částí těla:

- Výhody: měřidlo máme pořád po ruce, snadno si dokážeme jednotku představit.
- Nevýhody: každý je trochu jinak veliký a tak máme všichni jiné jednotky.

Vladaři se snažili jednotky sjednocovat, ale každý stát měřil trochu jinak.

1789 - Velká francouzská revoluce: Všechno se změnilo (včetně názvů měsíců a dní) $\Rightarrow$ dobrá příležitost změnit i jednotky $\Rightarrow$ **metrický systém**. Původně platil jen ve Francii, postupně jej přebraly i další země (dnes jej oficiálně nepoužívají pouze tři státy - USA, Barma a Libérie). Systém se postupně vyvíjel, současná varianta **SI** byla zavedena v roce 1960.

Základní jednotkou délky je 1 metr (zkratka 1 m).

Jak se zdokonalovaly metody měření, původní definice jednotek bylo nutné měnit. Například definice metru se vylepšovala takto:

- **1793:** 1 metr je desetimilióntina zemského kvadrantu (zemský kvadrant je vzdálenost pólu od rovníku).
- **1889:** 1 metr je vzdálenost rysek na mezinárodním prototypu metru uloženém v ústavu pro míry a váhy v Servés u Paříže.
- **1960:** 1 metr je roven 1,650,763.73 vlnových délek oranžové emisní čáry atomu kryptonu 86 měřené ve vakuu.
- **1983:** 1 metr je délka, kterou urazí světlo ve vakuu za $\frac{1}{299\,792\,458}$ s.

Dodatek: Je zajímavé, že názvy dnů a měsíců, které byly při francouzské revoluci zavedeny, se neujaly. Zato nové jednotky se prosadily (s výjimkou jednotek času, kde byla lidská setrvačnost silnější), protože přinášely podstatné zjednodušení.

Pedagogická poznámka: Když je čas, povídáme si tom, jak těžké je změnit jednotky.

Abychom neustále nepsali, používáme místo názvů veličin značky:

- délka ... l, d
- šířka ... s
- výška ... v, h
- hloubka ... h
- průměr ... d
- poloměr ... r

Ne vždy je značení dodržováno, nejlepším vodítkem tak zůstává porozumění konkrétní situaci.

Vyjadřovat všechny délky pouze v metrech by bylo nepohodlné (někdy by hodnoty byly zbytečně malé, jindy zbytečně velké) $\Rightarrow$ kromě základní jednotky 1 metr se používají i jednotky odvozené pomocí předpon. Každá předpona představuje vždy stejný násobek nebo díl základní jednotky (například předpona kilo znamená 1000 násobek). Tím se radikálně zjednodušilo převádění, které bylo dříve velmi nepohodlné.

Dodatek: Převádění jednotek například v klasickém anglosaském systému, který se dodnes používá v USA je daleko složitější (například 1 míle, která hraje roli kilometru, má 1760 yardů, které hrají roli metrů). Potom například 0,3 míle představuje $0,3 \cdot 1760 = 528$ yardů.

Př. 5: Vypiš v současnosti používané jednotky délky. Ke každé jednotce uveď příklady vzdáleností, které je vhodné v ní měřit.

kilometr (km) - vzdálenost mezi městy,

metr (m) - výška budov, rozměry místností

decimetr (dm) - rozměry látky,

centimetr (cm) - výška postavy, rozměry obrázků v sešitě

milimetr (mm) - přesné rýsování, rozměry při výrobě nábytku

Př. 6: Převed' na metry.

a) 12 km

b) 3500 cm

c) 120000 mm

d) 300 dm

e) 200 km

c) 50000 mm

a) $12 \text{ km} = 12000 \text{ m}$

b) $3500 \text{ cm} = 35 \text{ m}$

c) $120000 \text{ mm} = 120 \text{ m}$

d) $300 \text{ dm} = 30 \text{ m}$

e) $200 \text{ km} = 200000 \text{ m}$

f) $50000 \text{ mm} = 50 \text{ m}$

Př. 7: Převed' na jednotky v závorce.

a) 12 m [cm]

b) 3500 mm [dm]

c) 12 km [m]

d) 35 m [dm]

e) 3 m [mm]

f) 120 dm [mm]

g) 350 cm [mm]

h) 800 dm [m]

i) 3 km [cm]

a) $12 \text{ m} = 1200 \text{ cm}$

b) $3500 \text{ mm} = 35 \text{ dm}$

c) $12 \text{ km} = 12000 \text{ m}$

d) $35 \text{ m} = 350 \text{ dm}$

e) $3 \text{ m} = 3000 \text{ mm}$

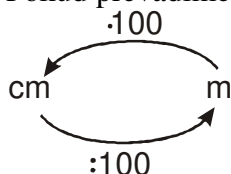
f) $120 \text{ dm} = 12000 \text{ mm}$

g) $350 \text{ cm} = 3500 \text{ mm}$

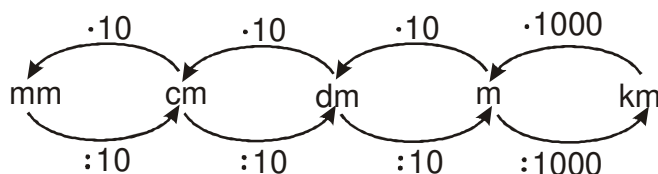
h) $800 \text{ dm} = 80 \text{ m}$

i) $3 \text{ km} = 300000 \text{ cm}$

Př. 8: Na obrázku jsou znázorněny převodní vztahy mezi metrem a centimetrem. Pokud převádíme z metrů na centimetry (šipka od m k cm), násobíme hodnotu stem ($\cdot 100$). Pokud převádíme z centimetrů na metry (šipka od cm k m), dělíme stem ($: 100$).

Vypiš do řady známé jednotky délky od nejmenší k největší a dopiš k nim převodní vztahy mezi sousedními jednotkami.

Pedagogická poznámka: Schéma je zařazeno až za převody schválně. Žáci ho na převádění nepotřebují (chyby, které dělají, většinou nepramení z toho, že by neznali poměry mezi jednotlivými jednotkami), doděláná schématu je částečným cvičením zobecňování.

Př. 9: Světlo se ve vakuu (téměř prázdný prostor mezi planetami a hvězdami) pohybuje obrovskou rychlostí - každou sekundu uletí 300 000 km. Vzdálenost, kterou světla ve vakuu uletí, používají astronomové na udávání vzdáleností (které jsou ve vesmíru nepředstavitelně obrovské). Například Země je od Měsíce vzdálena 1 světelnou sekundu, od Slunce 8 světelných minut a od nejbližší hvězdy 4 světelné roky. Převeď tyto vzdálenosti na km.

- Měsíc (1 světelná sekunda): za sekundu světlo uletí 300 000 km $\Rightarrow$ Měsíc je od Země vzdálen 300 000 km.
- Slunce (8 světelných minut): za 8 minut světlo uletí $8 \cdot 60 \cdot 300000 = 144\,000\,000$ km $\Rightarrow$ Slunce je od Země vzdáleno 144 000 000 km.
- Nejbližší hvězda (4 světelné roky): za 4 roky světlo uletí $4 \cdot 365 \cdot 24 \cdot 60 \cdot 60 \cdot 300000 = 37\,843\,200\,000\,000$ km $\Rightarrow$ nejbližší hvězda je od Země vzdálena 37 843 200 000 000 km.

Žáci přinesou příště: učebnici

Domácí bádání: Odhadni rozměry deseti různých předmětů ve svém okolí. Odhadnuté rozměry poté přeměř odpovídajícím měřidlem (pravítko, svinovací metr, krejčovský metr). Odhad i výsledek měření zapiš do sešitu.

Domácí bádání: V anglosaských zemích (USA, Anglie) se stále ještě používají anglosaské jednotky délky: palec (inch), stopa (foot), yard a míle. Najdi převodní vztahy mezi těmito jednotkami a převeď 2 míle na ostatní jednotky. Jaká je výhoda převádění v metrickém systému?

Žáci přinesou příště: krejčovský metr nebo jiné měřítko bez milimetrové stupnice

---

Shrnutí: Při měření si musíme ujasnit, co měříme (veličinu) a pomocí čeho velikost vyjadřujeme (jednotku).